

Tema
Adopsjon

ADOPTERTE BARN OG SPRÅK

INNHOLDSFORTEGNELSE

Adopsjon og språkutvikling	s. 3
Kommunikasjon og språklig utvikling	s. 3
Kommunikasjon	s. 3
Språktilegnelse	s. 4
0-3 år	s. 5
4-6 år	s. 6
Lesing og skriving	s. 7
Ulike språkferdigheter	s. 7
Språket til internasjonalt adopterte barn	s. 8
Et andre morsmål	s. 8
Å forstå og å bruke språket	s. 11
Språkforståelse	s. 11
Ordforråd	s. 11
Tids-, størrelses- og retningsord	s. 12
Gramatikk	s. 12
Tidsrekkefølge	s. 12
Skolespråk	s. 13
Skriftspråk	s. 13
Språklige vansker	s. 13
Hva gjør vi?	s. 14
Generelt	s. 14
Grunnleggende forutsetninger	s. 14
Å forholde seg til språkferdighet og ikke til alder	s. 15
Bekymring for språket	s. 15
Fokus på mestring	s. 16
Viktig å tenke på for foreldre	s. 16
Den første kommunikasjonen	s. 16
Førskolealder	s. 17
Skolealder	s. 19
Tenk på eget språk	s. 20
Hvem kan hjelpe?	s. 21
Viktig å tenke på i barnehagen	s. 21
Viktig å tenke på i skolen	s. 22
Avslutning	s. 24
Litteratur	s. 25

Adopsjon og språkutvikling

Å få et språk er kanskje noe av det viktigste som skjer i et barns liv. Språket er sentralt i kommunikasjon med våre omgivelser, betydningsfullt for fellesskapet mellom mennesker og for tilhørigheten til en kultur og et samfunn. Vi bruker språket til å forstå oss selv og våre omgivelser, og det bidrar til at vi utvikler en identitet. Språk og kognitiv eller tankemessig utvikling påvirker hverandre gjensidig. Det betyr at språket er viktig for intellektuell utvikling og for læring. Når vi utvikler oss og lærer, virker det også positivt inn på den språklige utviklingen.

At et barn er adoptert kan påvirke språkutviklingen. Ingen kan forutsi om språkutviklingen vil bli påvirket eller hvordan den eventuelt påvirkes. Det viser seg at de fleste adopterte barn utvikler sitt nye morsmål uten særlige problemer. Noen av barna begynner å snakke norsk så å si med en gang, mens andre kan bruke opp mot et år før de prøver seg. At enkelte barn bruker lengre tid betyr ikke at språket ikke kommer. Det er store variasjoner i adopterte barns språkutvikling, på samme måte som vi finner hos deres ikke-adopterte jevnaldrende. For alle barn vil forskjellene henge sammen med individuelle forutsetninger og miljøet barnet vokser opp i. For adopterte barn vil livssituasjon og kommunikasjonssamspill før adopsjonen også påvirke utviklingen. Etter adopsjonen vil reaksjon på bruddet til nære omsorgspersoner og tilknytning mellom barn og nye foreldre være av betydning. Særlig er tilknytningsprosessen og barnets opplevelse av trygghet helt sentralt. Barn som ikke er trygge har vansker med å ta inn ny læring, herunder språklig utforskning og utvikling.

Når man skal forstå og beskrive språktilegnelsen til barn som av ulike grunner har en annerledes utvikling, er det nyttig å ha kunnskap om den vanlige kommunikasjons- og språkutviklingen. Det kan være en hjelp å vite noe om hva man kan forvente og i hvilken rekkefølge barn tilegner seg ulike språklige ferdigheter. Språkutviklingen er en robust utviklingsprosess som ikke lett kan undertrykkes. Selv barn som ikke har eller har hatt de beste betingelser for utvikling og læring, tilegner seg språket når de får nær kontakt og samspill med andre mennesker.

Kommunikasjon og språklig utvikling

Kommunikasjon

Talespråket regnes som det viktigste kommunikasjonsmiddelet vi mennesker har. Vi bruker imidlertid ikke talespråket alene. Kropps-

“Det viser seg at de fleste adopterte barn utvikler sitt nye morsmål uten særlige problemer. Noen av barna begynner å snakke norsk så å si med en gang, mens andre kan bruke opp mot et år før de prøver seg.”

“Spedbarn kommuniserer med sine omgivelser helt fra fødselen. Barn og voksne ser på hverandre, smiler, lager grimaser og ulike lyder. Når spedbarnet sutrer og gråter vil foreldre og andre nære omsorgspersoner, mer eller mindre automatisk, tolke at babyen ikke har det bra og sette ord på hva de tror hun eller han mener.”

språket, som gester, ansiktsuttrykk og tonefall er alltid en større eller mindre del av kommunikasjonen, både når vi skal formidle noe til andre og når vi skal forstå hva andre vil formidle til oss. Hvor viktig kroppsspråket er, merker vi kanskje best før språket er fullt utviklet, det vil si når barn er i spedbarns- og tidlig førskolealder. Selv om kroppsspråket er en vesentlig del av kommunikasjonene gjennom hele livet, har det større plass desto yngre barn er.

Spedbarn kommuniserer med sine omgivelser helt fra fødselen. Barn og voksne ser på hverandre, smiler, lager grimaser og ulike lyder. Når spedbarnet sutrer og gråter vil foreldre og andre nære omsorgspersoner, mer eller mindre automatisk, tolke at babyen ikke har det bra og sette ord på hva de tror hun eller han mener. Det kan være kommentarer som *"Har du vått bleie, lille venn?"*, *" Nå skal du få en tørr"* eller *"Nå er du sulten"*. At voksne tolker spedbarnets smil, gråt og lyder som om barnet bevisst vil formidle noe til dem, henger sammen med nærheten og tilknytningen mellom dem og at de har oppmerksomheten rettet mot hverandre. Nettopp det at voksne er så aktive i å tolke og overfor- tolke barns signaler som kommunikative, gjør at spedbarn lærer mye om kommunikasjon og samspill før de kan bruke ord og setninger til å fortelle hva de er opptatt av og hvordan de har det.

Å opprettholde sosial kontakt synes å være en viktig drivkraft i kommunikasjons- og språkutviklingen. I de første levemånedene er mennesker, og spesielt nære omsorgspersoner, noe av det mest interessante for spedbarn. De er vanligvis opptatt av ansikter fremfor gjenstander og av stemmer fremfor andre lyder. Først i 4-5 måneders alder retter spedbarnet oppmerksomheten mer mot ting i omgivelsene. Når det skjer, følger gjerne den voksne barnets blikk og kommenterer hva barnet ser på. Om det er et lys som opptar barnet, setter den voksne ord på det og sier *"Se, der er lyset"*. Når barn begynner å peke vil voksne fortsatt bruke ord til å bekrefte og forklare hva barnet er opptatt av *"Ja, det er senga. Senga sover du i"*. Barn får sine første erfaringer med språket gjennom at voksne setter ord på felles opplevelser.

Språkfilegnelse

Å tilegne seg språk er en kompleks prosess som barn mestrer spontant uten formell læring, noe som kan tyde på at mennesker har noen medfødte forutsetninger for språk. Syn, hørsel og kognitiv fungering er blant disse forutsetningene, men også motivasjon for samspill, utvikling av oppmerksomhet og minnefunksjoner som å fastholde og bearbeide informasjon. For at medfødte forutsetninger skal kunne aktiveres, må barnet være del av et miljø hvor foreldre og andre er interessert i å kommunisere språklig og tilpasse sitt språk til barnets nivå. Språkmest-

ring er imidlertid ikke bare å bli dyktig med ord og setninger, men også å kunne bruke språket i kommunikasjon med omgivelsene. Derfor må man ha et helhetsperspektiv og se at språkutviklingen også omfatter kommunikative, sosiale og emosjonelle aspekter.

0 – 3 år

I det første leveåret legger, som nevnt, barnets omsorgspersoner ganske ubevisst mer vekt på kroppsspråk enn på ord når de kommuniserer. Når barnet begynner å bable med språklignende lyder som *ba-ba* og *næ-næ* i 6 måneders alder, får ordene større plass i kommunikasjonen, og rundt den første fødselsdagen klarer barn å skille ut enkeltord fra voksnes ordstrøm. De fleste reagerer nå på navnet sitt og forstår ord som betegner nære ting.

Barn flest sier sitt første ord en gang mellom 10 og 14 måneders alder. Denne milepælen fører vanligvis til stor jubel i familien, selv om det ikke alltid er lett å registrere de aller første ordene fordi disse er lik lydsekvensene i barnets babling. *Ma-ma* og *pa-pa* hjelper imidlertid barnet til å knytte mening til lydsammensetningene ved å gjenta dem, peke, smile og klappe i hendene. Den egentlige språkutviklingen starter først når *ma-ma*, *pa-pa* og *ba-ba* brukes med tydelig henvisning til mamma, pappa og bamsen. De første ordene er knyttet til de konkrete erfaringene barnet har. Det er navn på søsken og nær familie, på mat: *nana* for *banan*, leker: *ba* for *ball* og handlinger: *te* for *se*. I starten er ordene en del av situasjonen og brukes ikke selvstendig. For eksempel sier barnet *na* bare når hun eller han ser en banan.

For å tilegne seg ord må barn gjenkjenne lydmønstre i voksnes tale og knytte ords lydklang til konkrete, sansemotoriske erfaringer med gjenstander og aktiviteter. Foreldre støtter denne prosessen når de peker, oppfordrer barnet til å se, lukte og høre, samtidig som de setter ord på hva barnet er opptatt av. Barn strever med å tilegne seg de aller første ordene, men når ordforrådet er på 30 - 50 ord, ved 1 ½ års alder, skjer det en spurt i utviklingen. Da regner man med at barn kan tilegne seg flere ord daglig, slik at de i 6 års alderen har et ordforråd på rundt 8000 ord.

Når barnet har rundt 50 ord, begynner de å sette ordene sammen, *dø bil*, *pise is*. Vanligvis begynner de å bruke slike ytringer når de er mellom 1 og 2 år. At barn ikke kombinerer ord når de er rundt 2 år betyr ikke at de har en forsinket språkutvikling. I denne alderen er det viktigere at hun eller han forstår hva andre sier enn at de selv snakker i lengre ytringer. Hvor godt barn mestrer ulike språklige ferdigheter varierer, og det er relativt romslige grenser for hva som ansees som normal språkut-

“Barn strever med å tilegne seg de aller første ordene, men når ordforrådet er på 30 - 50 ord, ved 1 ½ års alder, skjer det en spurt i utviklingen. Da regner man med at barn kan tilegne seg flere ord daglig, slik at de i 6 års alderen har et ordforråd på rundt 8000 ord.”

“Barn er kreative språkbrukere og lager analogier som *fisketank* og *hoste i nesen* om de mangler ordene akvarium og nyse.”

vikling de aller første leveårene. Derfor må tidsangivelser betraktes som veiledende.

Når barn er 2 ½ år er de ganske aktive språklig. De utforsker nærmiljøet, ikke bare ved å se og ta på, men også med å bruke språket og spørre om *hva* ting er og *gjør*. I denne perioden kan man registrere at barn har "selvstendige" ytringer. De kan si *gådde* og *muser* og sette sammen ord på en annen måte enn det som er vanlig og si "*Bamse sko ha*" og "*Nisse tegne du*". Dette kan tyde på at barn har egne "modeller" for å uttrykke mening og at språket ikke tilegnes bare ved å imitere språket de hører rundt seg. Nå bruker barn også preposisjoner og pronomen når de snakker, ikke bare substantiv og verb. I 3-års alder har barn ganske lange setninger, mindre småbarnslige bøyninger og et ordforråd som omfatter farge-, form- og størrelsesord. De kan snakke om ting som ikke er umiddelbart tilstede og gi uttrykk for ideer, ønsker og følelser. Barn er kreative språkbrukere og lager analogier som *fisketank* og *hoste i nesen* om de mangler ordene akvarium og nyse. Språket får nå større betydning i leken både når det gjelder å få være med å leke "... *kan jeg være med og være sykemann*", og å planlegge lek "... *lissom så er du en bygger og skal bygge hus*". Mange barn liker også godt at voksne leser for dem og vil gjerne høre den samme boken om og om igjen.

Barn sier ikke sine første ord på samme måte som voksne. De formidler meningen som ligger i ordet før de klarer å uttale alle språklydene. Derfor er det ikke feil når 3-åringen sier *stule* i stedet for *styre*. Først når de nærmer seg 4-års alder vil barn mestre den konvensjonelle uttalen.

4 – 6 år

Man regner med at barn i 4-års alder har tilegnet seg hverdagslivets språk med ordforråd, setningsbygning og uttale som er lik voksenspråk. Selv om grunntrekkene i språket er lagt i denne alderen, fortsetter språkutviklingen. Ordforrådet øker kraftig i 4-5-års alder, og barn kan nå forklare hva ordene betyr "... *kjole er sånn man kan danse med*". Ordforståelsen er mindre avhengig av egne, konkrete erfaringer og ordforrådet omfatter stadig flere abstrakte ord. Det er ikke bare ordforrådet som utvikles. Barn bruker og forstår mer kompliserte setningsstrukturer, så som passivsetninger, "*Musa ble spist av katten*" og komplekse setninger som "*De vasker bilen fordi den er skitten*". I denne alderen bruker også barn oftere språket til å løse uenigheter og konflikter.

Når barn nærmer seg skolealder begynner de virkelig å forstå de språklige tvetydighetene i gåter og vitser. De reflekterer over språket på

en ny måte og blir såkalt språklig bevisste. Det innebærer blant annet forståelse av at en mening kan deles i enkeltord, og at ord kan være like på andre måter enn at de har meninger som hører sammen, som *pil* og *bue*. Ord kan ligne på hverandre ved at de er rimord, *pil* og *bil*, eller begynner med samme lyd, *pil* og *penger*. Sammen med bokstavkunnskap og et aldersadekvat ordforråd er dette et godt grunnlag for å lære å lese og skrive.

Lesing og skrivning

Når barn begynner å lese og skrive utvider de språkkunnskapen sin med en ny måte å bruke språket på. De fleste barn får sine første erfaringer med skriftspråket lenge før de begynner på skolen. Førskolebarn som blir lest for og registrerer at foreldre og andre voksne leser og skriver, begynner da også å utforske skriftspråket på egen hånd. De spør om hva min og din bokstav heter og hvordan den skrives. De "le- ser" bøker de har hørt mange ganger og "skriver" beskjeder og historier før de kan de konvensjonelle bokstavene. Lesing og skrivning tilegnes ikke spontant som talespråket. For at utviklingen skal komme i gang må miljøet legge forholdene til rette. Hvordan og hvor raskt barn lærer skriftspråket varierer på samme måte som utviklingen av talespråket. Noen barn leser og skriver i førskolealder, mens andre ikke lærer det før de kommer i skolen. Uavhengig av når de begynner å lese og skrive, må barn ha god mestring av dagligspråket både for å forstå hva de leser og for å kunne skrive egne tekster. Det er også slik at skriftspråket bidrar til å videreutvikle talespråket, blant annet ordforrådet.

Ulike språkferdigheter

Oppsummeringsmessig kan det sies at språk ikke er et entydig begrep. Gode språkferdigheter omfatter mestring av *dagligspråk*, *skolespråk* og *skriftspråk*. Dagligspråket er det sosiale språket vi bruker i hverdagens samtaler. Her er både kroppsspråket og situasjonen vesentlig for å forstå og formidle det vi ønsker å si. Vi kan si "der" og peke når barnet spør etter yndlingsbamsen. Det er ikke nødvendig å si "*Den ligger på gulvet i gangen*" for at barnet skal forstå. Når barn nærmer seg skolealder blir språkmestringen gradvis mindre avhengig av den aktuelle situasjonen. Barn klarer nå å forstå og formidle presise budskap ved å bruke bare språket. Kroppsspråket og situasjonsforståelsen blir underordnet talespråket. Dette kalles skolespråk eller akademisk språk og betegnes som et situasjonsuavhengig språk. I barnehagen og skolen vil barn møte dette språket når førskolelærer eller lærer ber barna om å "*Ta med egg i morgen. Vi skal male påskeegg*", uten at dette henger sammen med aktiviteten de holder på med. Beskjeder som blir gitt, monologer og forelesningspreget undervisning er eksempler på skolespråk. Som det ligger i betegnelsen, er denne språkferdigheten nært knyttet

"Noen barn leser og skriver i førskolealder, mens andre ikke lærer det før de kommer i skolen. Uavhengig av når de begynner å lese og skrive, må barn ha god mestring av dagligspråket både for å forstå hva de leser og for å kunne skrive egne tekster."

til intellektuell fungering som problemløsning og læring, abstrakt språk, skriftspråk og akademisk kunnskap.

Språket til internasjonalt adopterte barn

Et andre morsmål

Mange adoptivforeldre har fått litt undrende kommentarer om at deres barn snakker så godt og riktig norsk, også fra personale i barnehage og skole som kjenner barnet og familien. Slike ytringer kan være uttrykk for at barn som ikke har et etnisk norsk utseende ubevisst betraktes som tospråklige med norsk som andrespråk. Men barna er ikke tospråklige, de har en språkutvikling som er annerledes enn den kontinuerlige utviklingen til enspråklige og tospråklige barn. Både i en- og tospråklig utvikling eksponeres barna for samme språk fra fødselen av. Noen tospråklige barn har to språk fra fødselen av. Andre har en suksessiv tospråklig utvikling som innebærer at de har hatt et språk hjemme og først møter språk nummer to når de begynner i barnehagen eller flytter til et land med et annet språk.

Internasjonalt adopterte barn har ikke en slik kontinuerlig språklig utvikling, og det er akkurat dette som er typisk for dem. De får et brudd i språktilegnelsen fordi utviklingen av det første morsmålet avbrytes rundt adopsjonstidspunktet. Språkbruddet er tydeligst hos barn som er så store at de har et språk. Om adopterte barn som kommer til Norge før 6 måneders alder har et slikt språkbrudd kan diskuteres. Et argument for at deres språkutvikling kan betegnes som brutt, er at fostre registrerer lyd, at barn fra fødselen av er eksponert for og registrerer sitt morsmåls ord, lyder og klanger, samt at spedbarn som er bare noen få dager gamle, foretrekker morsmålet sitt fremfor andre språk.

Hvilken betydning språkbruddet har for språkutviklingen kan det ikke sies noe sikkert om. Det ser imidlertid ikke ut til at adopsjonsalder i særlig grad påvirker språkutviklingen. Barnets tidlige livserfaringer bør nok tillegges vel så stor vekt. Mange adopterte barn har tilbrakt sine første leveuker og -måneder på barnehjem, noe som gjør dem sårbare for ulike utviklingsforstyrrelser, også språklig. Barnehjemsbarn har vanligvis hatt lite kommunikasjonssamspill med nære omsorgspersoner og derfor har de fleste adopterte barn ikke fått den nærheten og kroppskontakten som karakteriserer spillet mellom foreldre og barn. Barna har få opplevelser med voksne som tolker deres signaler som kommunikative og sier "*Du vil ikke ha på lue*", om barnet skriker og vrir seg unna når hun eller han blir kledd på. De har også sparsomme erfaringer med at omsorgspersoner er opptatt av det samme som dem og setter ord på det de opplever sammen "*Se der er pus*". Om barn får lite oppmerksomhet og har lite kommunikasjon med nære omsorgspersoner,

"Internasjonalt adopterte barn har ikke en slik kontinuerlig språklig utvikling, og det er akkurat dette som er typisk for dem. De får et brudd i språktilegnelsen fordi utviklingen av det første morsmålet avbrytes rundt adopsjonstidspunktet."

vil både den språklige og sosiale utviklingen kunne påvirkes. Mange foreldre forteller at barnehjemspersonale har kommentert at språket til barnet deres er enklere enn hva alderen skulle tilsi. Noen kan til og med nesten være uten ord på sitt første morsmål, selv om de adopteres når de er 2-3 år.

Flere faktorer kan påvirke språkutviklingen, så som mange separasjoner, lav fødselsvekt og hørselsvansker. I den første tiden etter adopsjonen kan det meste av barnets oppmerksomhet være rettet mot å knytte seg til sin nye familie og mot å tilpasse seg en ny livssituasjon. Dermed kan språkutviklingen komme i bakgrunnen. Selv om språket "står på vent" en periode, er det kommunikative samspillet med bruk av kroppsspråket helt sentralt fra første øyeblikk. Siden det særlig er følelser og relasjoner mellom mennesker som uttrykkes gjennom det nonverbale språket, er den tidlige kommunikasjonen mellom barn og foreldre både en del av tilknytningsprosessen og grunnlag for senere språklig kommunikasjon. I dette tidlige samspillet kan barna også få "fatt igjen" noe av det hun eller han ikke har fått det første leveåret.

Enkelte barn vil oppleve en kommunikasjonskrise i møtet med et nytt språk. På samme måte som med andre forhold skal man være forsiktig med å generalisere her. Noen ganske få barn fortsetter å bruke sitt *første morsmål*. Om de ikke blir forstått, kan de reagere med å bli tause, irriterte eller hissige. Enkelte barn kan forbli tause i en ganske lang periode, noe som kan være særlig vanskelig å takle for foreldrene. Tause barn kan bli oppfattet som stae, strie og kanskje hissige. Om vi tenker på hvor irriterte vi selv kan bli når vi ikke forstår eller blir forstått, er det ikke vanskelig å sette seg inn i hvordan barnet kan ha det. Selv om foreldrene har noe kunnskap om barnets første morsmål, kan de ikke alltid bruke den fordi det er vanskelig å forstå "babyspansk" eller "babykinesisk". En eventuell kommunikasjonskrise og hvor lenge den varer, må sees i sammenheng med barns personlighet, tilknytningsevne, tidlige separasjoner, hvor traumatiske disse har vært mm. Den kan også knyttes til at foreldre og barn i en tidlig fase strever med å etablere et godt grunnlag for samhandling og kommunikasjon.

Barn som adopteres etter ettårs alder og har noe språk, erstatter gradvis dette med norsk. Man kan si at barna begynner på sin andre morsmålsutvikling. I en overgangsperiode vil de fleste naturlig nok bruke *kroppsspråket* for å gjøre seg forstått. De kan bruke naturlige tegn som å peke, klappe og gjøre skruvebevegelser for å få hjelp til å åpne en flaske. Etter hvert kombineres gester og tegn med enkelte ord. Barnet vil for eksempel peke og si *bi* (bil). Barn som har et språk, kan i en tidlig

"Barn som adopteres etter ettårs alder og har noe språk, erstatter gradvis dette med norsk. Man kan si at barna begynner på sin andre morsmålsutvikling."

“At adopterte barn raskt begynner å bruke norske ord og uttrykk kan henge sammen med at de vil kommunisere med foreldrene, er oppmerksomme mot språket og flinke til å imitere nye ord de hører. Erfaringer tyder på at imitasjon kan være mer utbredt blant adopterte enn blant enspråklige, norskfødte barn.”

fase kunne bruke ord fra begge språkene, som *caballo* og *hest*. De kan også blande språkenes ordstilling og si *bil mio*. I en slik "språkblanding" kan man finne trekk fra tospråklig utvikling, selv om dette ikke synes å være karakteristisk for internasjonalt adopterte barn.

Når adopterte barn kommer til et mer stimulerende miljø enn de tidligere har vært i, har det positiv virkning på utviklingen deres, også språklig. Undersøkelser fra både Europa og USA konkluderer med at de fleste adopterte barn mestrer overgangen til et nytt morsmål og klarer seg godt språklig i løpet av førskolealderen. I følge norske adoptivforeldre begynner barnas andre morsmålsutvikling i løpet av de 3 første månedene etter adopsjonen. Om barna blir adoptert før de er 1 år vil de vanligvis ha en språkutvikling som er lik den enspråklige med en utviklingsspurv før de blir 2 år. Om adopsjonsalderen er over 2 år tyder nyere studier på at barna er raske til å utvikle sitt andre morsmål de første 3-6 månedene, men at utviklingen deretter kan stoppe noe opp. Tilegnelsen av det nye morsmålet blir da forskjøvet i forhold til hva som ansees som normal språkutvikling, uten at dette representerer et språklig problem. Mye tyder på at de fleste adopterte barn har aldersadekvat dagligspråk når de er rundt 4 år, eller i hvert fall innen skolealder. Her er det imidlertid store individuelle variasjoner og ingen kan forutsi hvor raskt et barn vil utvikle språket eller om de vil streve med språkutviklingen.

At adopterte barn raskt begynner å bruke norske ord og uttrykk kan henge sammen med at de vil kommunisere med foreldrene, er oppmerksomme mot språket og flinke til å imitere nye ord de hører. Erfaringer tyder på at imitasjon kan være mer utbredt blant adopterte enn blant enspråklige, norskfødte barn. God imitasjonsferdighet og et ønske om å bruke språket i sosialt samspill, kan føre til overflattisk språklæring hos adopterte barn. Dette er et fenomen foreldre bør være oppmerksomme på. Det er fascinerende at barna snakker norsk i løpet av ganske få måneder, men det tar lengre tid å få erfaringer som grunnlag for å utvikle begrepskunnskap og utvikle et språk som skal brukes for å kommunisere og lære. Å imitere er funksjonelt når man skal tilegne seg et nytt språk, fordi det fører til at vi opplever å kunne snakke med folk ganske umiddelbart. Men språket kan bli ganske magert om vi i hovedsak baserer oss på å etterape ord og fraser. Når 5-åringen forklarer hva ordet bensin betyr med "er syk", kan det tyde på at han er mest oppmerksom på lydklang og forveksler ordene fordi bensin og medisin lyder så likt. Men imitasjon er ikke bare passiv gjentakelse. Det kan også være en aktiv handling. Når en voksen sier "Kom, nå skal vi se barne-TV" og 1½-åringen svarer "Se tv", er ikke det en ordrett gjentakelse, men heller en utforskende imitasjon som springer ut fra barnets språklige forutsetninger og behov.

Samtidig som barna begynner på sin andre morsmålsutvikling mister de hurtig det første språket. Enkelte barn, som hadde et språk ved adopsjonstidspunktet, ser ut til å "miste" dette i løpet av noen få måneder. Selv om foreldre forsøker å legge forholdene til rette for at deres sønn eller datter skal bli tospråklig, ser det ut til at barna selv ikke er like opptatt av dette. De vil ikke bruke sitt første språk og mange ser heller ikke ut til å reagere når andre bruker det. Enkelte barn har imidlertid tydelige og til dels sterke reaksjoner når de hører sitt første språk. Noen kan snu seg mot TV om språket blir brukt der, andre kan gjemme seg, klamre seg til foreldrene og uttrykke uvilje og angst om noen snakker til dem på deres første morsmål. At barn "mister" språket de hadde ved adopsjonstidspunktet kan henge sammen med at hun eller han opplever at det er unaturlig å bruke dette språket utenfor språkets kulturelle og kommunikative kontekst. Men barnet kan også glemme det første språket og bare snakke norsk fordi et felles språk er et tydelig tegn på fellesskap mellom mennesker og markerer en sosial og følelsesmessig tilhørighet til familien. Dette kan i neste omgang være en drivkraft for å tilegne seg sitt andre morsmål, fordi det å opprettholde sosial kontakt er en viktig motor i språkutviklingen. Om barn viser motvilje mot å snakke sitt første språk, kan det være et signal om at omgivelsene også skal slippe dette språket.

Å forstå og å bruke språket

Språkforståelse

Selv om språktilegnelsen til de fleste adopterte barn ikke skiller seg mye fra en kontinuerlig, enspråklig utvikling, viser det seg at noen av barna kan streve mer enn forventet med språkforståelsen. De kan ha uforklarlige vansker med å forstå vanlige ord, så som en 7-åring som ikke vet hva bokhylle er, selv om han bruker ordet korrekt. Det er altså et misforhold mellom hvordan barna bruker språket og hva de forstår; "språkfasaden blender". Når barn bruker ordene korrekt og er flinke til å tolke ikke-språklige signaler er det vanskelig å oppdage svak språkforståelse. I tillegg er foreldre, førskolelærere og andre voksne rause lyttere som automatisk tolker hva barnet vil formidle, selv om det språklige uttrykket skulle være ufullstendig.

Ordforråd

Om barn strever med språkforståelsen vil det få konsekvenser for utvikling av ordforrådet, og noen adopterte barn har uforklarlige hull i ordkunnskapen sin. Slike "hull" kan vise seg ved at barn bruker mange innholdstomme ord som *dings* og *der*, som 6-åringen med utsagn av typen "... den *dærre* i den, ikke i den *der*". Han kommuniserte, men manglet ord som presist dekket det han ville formidle. Slike hull kan også

"At barn "mister" språket de hadde ved adopsjonstidspunktet kan henge sammen med at hun eller han opplever at det er unaturlig å bruke dette språket utenfor språkets kulturelle og kommunikative kontekst."

“At barn har et magert ordforråd og leter etter ord, kan bli et problem i skolealder. Det kan påvirke både utviklingen av skole- og skriftspråket og samværet med venner.”

viser seg ved få ord og lite nyanser i ordforrådet, slik som 5-åringen som betegner alle gjenstander innen samme meningsområde, enten det var skje, kniv, gaffel eller ostehøvel, med ordet *skje*. Dette kan henge sammen med at barna har hatt en så rask norskspråklig utvikling at de ikke har fått utforsket og erfart ords mening på tilstrekkelig varierte måter.

Alle barn lager, som nevnt, nye ord om de ikke har ord som uttrykker det de vil formidle, som når 5-åringen kaller kjole for *jentegenser*. En slik kreativitet kan både erstatte manglende ordforråd og hjelpe til å opprettholde kommunikasjonen med jevnaldrende og voksne, noe som er positivt så lenge de egenskapte ordene ikke erstatter de konvensjonelle over lang tid.

At barn har et magert ordforråd og leter etter ord, kan bli et problem i skolealder. Det kan påvirke både utviklingen av skole- og skriftspråket og samværet med venner. Språkmestring er en del av det sosiale fellesskapet og i ungdomsalder er det høyt tempo på språklig samspill. Barn og unge som ikke raskt finner ordene i situasjoner hvor språket er viktig, kan føle seg oversett fordi venner ikke har tid til å vente på at de skal forstå og få sagt hva de mener. Dette kan i verste fall få konsekvenser for selvfølelsen.

Tids-, størrelses- og retningsord

Ord som *i morgen*, *i dag* og *senere* ser ut til å være særlig kompliserte for noen adopterte barn. Kanskje skyldes det at ordene er abstrakte, men det kan også henge sammen med at noen adopterte barn strever med opplevelse av tid. *I går* kan for dem betegne alt som har skjedd tidligere, for en time eller en dag siden. Også preposisjoner som viser til posisjon eller retning kan være vanskelig å tilegne seg. Enkelte barn kan blande sammen *i*, *på* og *om*. Andre velger å bruke bare en preposisjon og vil *ligge i gulvet* og synes det er det er *kaldt i høsten*.

Grammatikk

Barn er vanligvis mest opptatt av hva ord betyr og det å tilegne seg ferdighet i å bøye dem kan være utfordrende for alle. Noen adopterte barn strever imidlertid mer enn forventet med å tilegne seg grammatisk kunnskap. 7-åringen som sier *to banan* og *en eple* kan ha usikker ordbøying og har kanskje ikke oppfattet at det er den lille stavelsen -er som skiller meningen i ordene *banan* og *bananer*.

Tidsrekkefølge

Språkferdighet er ikke bare å ha et godt ordforråd, bøye og sette sammen ord. Det er ikke minst å bruke språket i kommunikasjon med andre. Noen barn kan ha vansker med å fortelle i tidsrekkefølge, så

andre forstår hva de vil formidle. Både foreldre og lærere kan også fortelle at barna strever med å uttrykke lengre meninger, informere om hva som har hendt i løpet av skoledagen og holde tråden når de skal fortelle noe. Ikke alle er som 9-åringen som spurte om han måtte gjentfortelle historien i *samme rekkefølge* som han hadde hørt den. Han hadde innsikt i at det var noen forutsetninger som måtte være til stede for at andre skulle skjønne hva han ville si.

Skolespråk

Det er ikke helt uvanlig at adopterte barn strever med å forstå og bruke skolespråket. Å få med seg beskjeder, spørsmål, instruksjoner og informasjonspregget undervisning i barnehage og skole kan være komplisert. Å forklare hva førskolelærer eller læreren har gitt beskjed om når de kommer hjem, kan også være en utfordring. I skolealder kan noen ha problemer med å tilegne seg abstrakte begreper og snakke om tenkte hendelser og situasjoner. I 4. - 5. klasse blir kravet til gode språkkunnskaper mer tydelig fordi mestring av skolespråket er en forutsetning for læring og for å delta i diskusjoner og språklig samspill i skolen. Først i den alderen kan det bli mer åpenbart for noen foreldre at barnet deres har språklige problemer.

Skriftspråk

Noen adopterte barn vil ha vansker med å lære å lese og skrive. Enkelte har bare en treg start og tar igjen klassekameratene etter noe tid, mens det for andre kan være mer omfattende problemer. Vansker med skriftspråket viser seg ikke nødvendigvis de første skoleårene, men kan først bli synlige når lesing og skriving skal være et redskap for læring. Erfaringsmessig er noen adopterte elever flinke til å lese rent teknisk, men de kan forstå lite av hva de leser fordi de har svak ordkunnskap. Om de leser lite, kan også videre utvikling av ordforrådet bli hemmet og ytterligere forsterke en diffus begrepskunnskap. De som strever med lesing sier også at de blir slitne av å lese. Noen adopterte barn ser også ut til å mestre det tekniske aspektet ved skriving. De staver korrekt, men kan streve med å finne ord og knytte dem sammen til en sammenhengende tekst. Om elever har problemer med skriftspråket kan det få konsekvenser for tilegnelse av ny kunnskap.

Språklige vansker

Språktilegnelse kan være komplisert for noen adopterte barn. Enkelte vil utvikle språket saktere enn forventet og streve med å utvide ordforrådet, med å tilegne seg abstrakte ord og med å forstå språklige utsagn. Utviklingstrekkene som er nevnt over, usikker språkforståelse, vansker med tidsord, skolespråkvansker og så videre, kan også forekomme hos enspråklig, norskfødte barn, men kan være noe hyppigere og bestå

“Vansker med skriftspråket viser seg ikke nødvendigvis de første skoleårene, men kan først bli synlige når lesing og skriving skal være et redskap for læring.”

“Språklige vansker hos adopterte barn kan ikke bare knyttes til forhold rundt adopsjonen. Blant barn generelt er det en gruppe som får språklige vansker til tross for at de synes å ha alle forutsetninger for å tilegne seg språket.”

over lengre tid hos adopterte. De kan betraktes som språklige problemer om de består over lang tid og ser ut til å ha festet seg, så som hos 8-åringen som bare bruker en preposisjon. Om barnet strever med flere av disse utviklingsområdene og har dårlig språkforståelse, lite ordforråd og grammatiske vansker, er det større sannsynlighet for at hun eller han har et språklig problem, enn om det bare er ett område som "henger etter".

Ulike undersøkelser viser at rundt en tredjedel av adopterte barn kan få språklige problemer. Omfanget av språkvansker varierer fra 20 – 38 % i ulike skandinaviske undersøkelser. Studier fra USA viser at 30 % av barna kan være forsinket i sin språklige utvikling og at 27 % av adopterte barn i skolealder får logopedhjelp. Barna mestrer dagligspråket best. Skole-språket volder større problemer og adopterte elever har, som gruppe, dårligere skolespråksferdigheter enn sine norskfødte jevnaldrende. Selv om gruppen som sådan strever med skolespråket, er det også en del adopterte elever som har like god eller bedre mestring av skolespråket enn norskfødte elever.

Undersøkelser viser at også mestring av skriftspråket er et problem. I en norsk undersøkelse kom det fram at 29 % av adopterte elever har dårlig lese- og skriveferdighet, mens en studie fra USA konkluderte med at 16 % strevde med skriftspråket og fikk spesiell støtte.

Språklige vansker hos adopterte barn kan ikke bare knyttes til forhold rundt adopsjonen. Blant barn generelt er det en gruppe som får språklige vansker til tross for at de synes å ha alle forutsetninger for å tilegne seg språket. De har såkalte spesifikke språkvansker. Det viser seg at rundt 7 % har en slik sårbarhet overfor språk. Vi kan regne med å finne spesifikke språkvansker også blant adopterte barn. Det vil si at de sannsynligvis ville hatt språkvansker om de ikke var blitt adoptert, men at dette kan tilsløres fordi man knytter problemet til adopsjonsforholdet.

Hva gjør vi?

Generelt

Grunnleggende forutsetninger

I stimuleringen av barns språk må vi ha et helhetssyn på barnets fungering, selv om det er språkutvikling som er i fokus. Blant annet det å føle seg trygg og å kunne konsentrere seg, er viktige forutsetninger for all læring, også for å tilegne seg språket. Adoptivforeldre kan her møte spesielle utfordringer, da deres barn kan ha tidlige opplevelser som verken har fremmet trygghet eller konsentrasjon. Trygge relasjoner og mulighet for å utforske omgivelsene sammen med foreldre og etter hvert andre voksne som deler barnets interesser, er av avgjørende

betydning for språkutviklingen, ikke bare umiddelbart etter adopsjonen og gjennom førskolealderen, men også i skolealder.

Å forholde seg til språkerdighet og ikke til alder

Voksne som omgir barnet, foreldre og personale i barnehagen, bør reflektere over om de har realistiske eller for høye forventninger til hva barn skal mestre på ulike tidspunkter. Om det er misforhold mellom barnets språklige kapasitet og språklige krav, kan barnet reagere med taushet eller oppleve at det er stressende å snakke. Språklige krav kan være at voksne retter mye på barnet og sier "Du vet det ikke heter *buba*, men *bamse*. Si *bamse*". Voksne som bruker et språk med vanskelige ord og lange setninger kan også stille urimelige krav til barnets språkforståelse og hukommelse. Barn kan oppleve at det er flaut og krevende å snakke i situasjoner hvor de blir sjenerte eller blir oppfordret til å snakke om noe de ikke kjenner så godt, for eksempel om 4-åringen må fortelle om den eneste soppturen hun har vært på. Den gylne regelen er at voksne tilpasser sitt språk til barnets språklige og utviklingsmessige nivå. For adopterte barn er dette spesielt viktig å være klar over, fordi det ved adopsjon av eldre barn ofte er et misforhold mellom alder og språknivå. Voksne må forholde seg til barnets aktuelle språkerdighet og ikke til barnets alder.

Bekymring for språket

At barn snakker lite eller uttaler ord på uvanlige måter gjør at foreldre og andre blir bekymret for språkutviklingen. Vi registrerer ikke like raskt om barn forstår hva vi sier til dem. Men det er vel så viktig å være oppmerksom på barns språkforståelse som på hva de sier. Foreldre bør jevnlig spørre seg om barnet deres forstår ord og setninger eller om de i hovedsak stoler på kroppsspråket når de skal forstå hva omgivelsene vil formidle.

Foreldre sammenligner gjerne barna sine med andre barn i samme alder, og noen adoptivforeldre erfarer at deres barn snakker mindre og dårligere enn jevnaldrende. Det betyr ikke at barn har språkproblemer, men at de bruker tid på å tilegne seg et nytt språk. Enkelte barn er "snakkesalige" og får et språk gjennom å snakke og snakke om alt det de opplever. Andre barn er ganske tause. De observerer kanskje mer og snakker mindre, uten at deres språkutvikling av den grunn er forsinket eller dårlig. Foreldre som er bekymret for sitt barns språkutvikling bør ta kontakt med barnehagen, både for å lufte sin bekymring og for å diskutere språkutvikling med de ansatte. Når foreldre og barnehagepersonell har felles forståelse av et barns språkmestring, kan de lettere arbeide sammen for å fremme den videre utviklingen.

"Foreldre sammenligner gjerne barna sine med andre barn i samme alder, og noen adoptivforeldre erfarer at deres barn snakker mindre og dårligere enn jevnaldrende. Det betyr ikke at barn har språkproblemer, men at de bruker tid på å tilegne seg et nytt språk."

“For å bli bevisst hva barn kan, er det lurt å skrive ned hva han eller hun sier, både enkeltord og lengre setninger. Etter å ha samlet eksempler på barnets språklige utsagn, har mange foreldre blitt overrasket over at deres datter eller sønn har et bedre ordforråd, lengre setninger og bedre ordbøyninger enn de forventet.”

Fokus på mestring

Når foreldre og andre blir urolige for barns språkutvikling, er de ofte mest opptatt av hva barnet ikke kan. Om man henger seg for mye opp i dette registrerer man antakelig i mindre grad hva barn egentlig mestrer. For å bli bevisst hva barn kan, er det lurt å skrive ned hva han eller hun sier, både enkeltord og lengre setninger. Etter å ha samlet eksempler på barnets språklige utsagn, har mange foreldre blitt overrasket over at deres datter eller sønn har et bedre ordforråd, lengre setninger og bedre ordbøyninger enn de forventet.

Viktig å tenke på for foreldre

Den første kommunikasjonen

I den første tiden etter adopsjonen er tilknytningen, det følelsesmessige båndet mellom foreldre og barn helt vesentlig. Å kommunisere gjennom å bruke både kroppsspråket og talespråket er en del av tilknytningsprosessen. Når foreldre opplever at barnet deres kommuniserer med dem, vil også det sosiale samspillet bli påvirket på en positiv måte. For å få i gang det kommunikative samspillet og bli forstått, må adoptivforeldre bruke kroppsspråk mer bevisst enn andre foreldre. Dette gjelder ikke minst ved adopsjon av eldre barn, hvor barna etter adopsjonen ikke lenger kan bruke sitt første morsmål. Det er viktig å snakke og kommunisere med barnet fra første øyeblikk. Selv om barn har et språk når de kommer, har foreldre og barn vanligvis ikke et felles talespråk. Foreldrene må derfor tolke hva barnet vil gi uttrykk for selv om det ikke sies med ord. Hva mener barnet om det "peker med øynene" eller med fingeren, legger seg ned, tar i hånden, henter skoene sine, dytter noe bort, gråter eller klapper i hendene? Når foreldre svarer på og kommenterer barnets atferd, vil barnet oppleve et kommunikasjonsspill som er grunnleggende for at språklige og kommunikative ferdigheter skal tilegnes og utvikles. Foreldrene må også ta initiativ til å pludere og småsnakke med barnet. I en første periode vil det være naturlig å kommentere det som skjer og hvordan foreldrene tror barnet har det når hun eller han blir badet, kledd på, spiser, koses med og så videre. På slike måter kan man gjenskape et kommunikasjonsspill som ikke-adopterte barn erfarer i sitt første leveår. Derfor:

- Vær lydhør overfor barns initiativ og forsøk på å kommunisere.
- Tolk det ikke-verbale språket og "oversett" barnets gester, mimikk og kroppsspråk og lyder til talespråk.
- Sett ord på det som er i fokus for barnets interesse.
- Bruk kroppsspråk og gester i tillegg til ordene du bruker. Utnytt naturlige tegn som å peke, nikke og riste på hodet, klappe i hendene.
- Ikke snakk med barnet ditt uten å ha barnets oppmerksomhet.

Dere kan se på hverandre, ha blikk-kontakt. Felles oppmerksomhet kan også være at begge er opptatt av det dere gjør sammen, som å leke i sandkassen eller klappe katten.

- Vær konkret og sett navn på gjenstander og hendelser dere opplever sammen - *pus, dyne, grøt, bade, se, gå*. Start med enkeltord og korte ytringer. *Lys* når lyset slås på og *lys borte* når det slås av.
- Gjenskap turtakings situasjoner ved å sitte på gulvet med ansiktet mot hverandre og trill ball fra den ene til den andre eller bygg et tårn hvor dere tar annenhver kloss.
- Bruk språket i leker som ride, ride ranke, bake kake søte og så videre. Barn har ofte stor glede av å synge og av sangleker. Å synge med barn vil på en positiv og lekepreget måte bidra til at de blir oppmerksomme på ord, uttrykk og lydklanger

Førskolealder

Språktilegnelse er ikke en aleneaktivitet, det utvikles i samspill med andre i situasjoner hvor det er naturlig og funksjonelt å snakke. Familiens felles aktiviteter som å spise, leke, gå tur, dra på ferie, bygge lego og spille spill, gir felles opplevelser å snakke sammen om. Å lese bøker er også en god felles opplevelse. Barn helt ned i 7 måneders alder kan ha glede av pekebøker av stoff som knitrer. Da er det ikke lesingen som er det viktigste, men fellesskapet, boken både som leke og litt som bok. Gjennom hele førskolealderen bidrar felles boklesing til å stimulere språket.

For å fremme språkutviklingen må voksne, som nevnt, ha oppmerksomheten rettet mot det barnet er opptatt av og sette ord på det: "*Bamse. Det er bamsen. Bamsen har to ører. Bamsen får en klem. Så deilig*". Da blir det lettere for barnet å forstå sammenhengen mellom ord og gjenstander eller handlinger. For å utvikle ordforrådet sitt må barnet høre det samme ordet om og om igjen knyttet til konkrete opplevelser. De må erfare at et bestemt ord kan knyttes til en bestemt person, gjenstand eller hendelse. Barnet kan også selv spørre gjentatte ganger hva ord heter: "*Det?*" eller "*Hva det?*". For eksempel ser lamper forskjellige ut, og barnet må få bekreftelse på at alle heter *lampe*. Det er ikke et mål at barn skal tilegne seg norsk veldig raskt. Det er viktigere at de får varierte erfaringer og et solid grunnlag for å utvikle begreper fremfor å bli flinke imitatorer. Av den grunn er det ikke så lurt å stadig oppfordre barnet til å "*Si etter meg – traktor*". Dette kan bidra til mer "apekattspråk" enn reell språkkunnskap. Det er bedre om barnet sier *takok* og forstår hva hun eller han snakker om. I den tidlige språkutviklingen er det helt naturlig at barn utelater og erstatter lyder i ord og sier *me* i stedet for *melk* og *gi* eller *gis* for *gris*. Noen vil si *tol* i stedet for både *sol* og *stol*, og *jaj* eller *lal* i stedet for *rar*. For de fleste barn retter dette seg av seg selv. Det er

"Å lese bøker er også en god felles opplevelse. Barn helt ned i 7 måneders alder kan ha glede av pekebøker av stoff som knitrer."

“Snakke om hva barnet gjør og det du selv gjør samtidig med aktiviteten. Kommenter koppen barnet holder *“Kopp. Marias kopp. Det er Marias kopp”*. Eller inkluder barnet og snakk om hva du gjør når dere skal lage pannekaker *“Her er mel. Det er hvitt. Her er sukker. Det er også hvitt”*. På den måten generaliseres begrepene og barnet får mer dybde i språket.”

viktigere å lytte til hva barn vil si enn å henge seg opp i hvordan de sier det. For å fremme språkutviklingen bør foreldre;

- Legge vekt på daglige rutiner og snakke om hva som skal skje. Det gjør verden mer forutsigbar og dermed trygg for barn. Samtidig vil den ikke-språklige kunnskapen om gjentatte situasjoner støtte språkforståelsen.
- Snakke om hva barnet gjør og det du selv gjør samtidig med aktiviteten. Kommenter koppen barnet holder *“Kopp. Marias kopp. Det er Marias kopp”*. Eller inkluder barnet og snakk om hva du gjør når dere skal lage pannekaker *“Her er mel. Det er hvitt. Her er sukker. Det er også hvitt”*. På den måten generaliseres begrepene og barnet får mer dybde i språket.
- Ikke bruke språket alene, men bruk samtidig kroppsspråk. Lyttebevegelse med hånden samtidig som du sier *“Hører du bilen?”*
- Snakke om og forklare nye ord. Ikke ta for gitt at barn kjenner ordene selv om de bruker dem. Forklare ord i bøker underveis i lesingen, f eks *“Hva en muldvarp er”*. Veksle mellom forklaring og å spørre barnet om hva et ord betyr. *“Hva er å glefse?”*
- Knytte ord, ikke minst tidsord, til konkrete opplevelser. *“Se i dag skinner solen. Så deilig. I går var det regn”,* eller *“I morgen skal du i bursdag til Johanne. Det er ikke i dag, men i morgen”*.
- Gi feedback og kommentere på en positiv måte når barnet har lært et nytt ord. *“Vet du at det heter støvsuger? Så flink du er”*. Gjør det samme når barnet bruker språket adekvat *“Så fint når du sier du vil ha juice”*.
- Snakke om en ting av gangen.
- Lytte til hva barnet sier og gå inn i samtale på dets premisser.
- Huske at språket fremmer læring og tankemessig utvikling. Om familien er ute og mater fugler, så snakk om fuglene også, ikke bare at de får mat. *“Se på den anda. Den er grønn på hodet. Det er en pappa-and. Den andre er brun på hodet og det er en mamma-and.”*
- Hjelp barn til å få overbegreper ved å snakke om hvordan ting er like - *“Eple er frukt, appelsin er også frukt* eller *at både hund og katt er dyr.”*
- Være oppmerksom på hva barnet sier og ikke hvordan ord uttales. Om barnet sier *støsu* for støvsuger, gjenta ordet korrekt i en setning som *ja, der står støvsugeren* fremfor å rette og be barnet si *støvsuger*.
- Fortsette med spill for å fremme turtaking; lotto, puslespill, ludo osv
- Lese bøker og snakke om vanskelige ord og innholdet før, under og etter de er lest. Barn må forstå det meste for å ha glede av bøker. Begynn med enkle pekebøker. Fortsett med bøker med mye bilder

og litt tekst og gå gradvis over til bøker med mest tekst og litt illustrasjon. La også barnet fortelle fra boken.

Vær særlig oppmerksom på barnas språkforståelse.

- Ikke tro at barn alltid forstår ord og setninger selv om de gjør hva foreldre sier.
- Se om barnet forstår enkle beskjeder eller oppfordringer som *"Hvor er bamsen?"* eller *"Ikke røre"* uten ledsagende gester.
- Sjekk om barnet kan hente en kjent gjenstand i et annet rom uten at du peker eller viser vei.

Barn som er opptatt av skriftspråket må få utforske dette på samme måte som det utforsker talespråket. Det er fint at hun eller han skriver og leser, selv om de ikke kan en bokstav. De kan da få utforske skriftspråket på egne premisser. For å fremme skriftspråsutviklingen:

- Snakk om hvordan ord er like ved at de høres like ut. Noen rimer, andre begynner med samme første bokstav. Det kan bidra til at barn blir bevisste på at ord kan være like, uten at de betyr det samme og at ord kan deles i mindre deler, noe som er en fin forbedring for utvikling av lesing og skriving.
- Lek språkleker *"Mitt skip er lastet med"* og lag tulleord ved å ta bort den første lyden i et ord *"Hvilket ord får vi om vi tar bort den første lyden i Kari?"* Språkleker kan være velegnet aktivitet på lange, kjedelige bilturer.
- Ha magnetbokstaver på kjøleskapet og snakk om min bokstav og din bokstav.
- Vær oppmerksom på barnets forsøk på å lese og skrive.

Skolealder

Når barna blir større skal man heller ikke ta for gitt at de forstår ord som synes ganske vanlige. Selv om noen adopterte barn kan streve med konkrete daglige ord, er det de abstrakte og sjeldne ordene foreldre må snakke om og forklare. Utfordringen er å forklare ord barn møter i tale og skrift på en naturlig, ikke alt for belærende måte når de kommer i skolealder.

I skolespråket er ikke det å formidle og forstå i hovedsak basert på felles opplevelser, slik det er i dagligspråket. For å utvikle skolespråksferdighet må barn og unge kunne bruke språket til å skape felles forståelse og snakke om hendelser, synspunkter og egne tanker, på en slik måte at andre forstår selv om de ikke har felles erfaringer. Det betyr å være oppmerksom på hva andre trenger av informasjon for å tolke meningen. For eksempel går det ikke å ringe til pappas arbeidsplass og si *"Jeg skal snakke med pappa"*. Den som tar telefonen må ha mer eksplisitt kunn-

"Skolen bør dempe ned konkurranse-elementet mellom elevene, og istedenfor vektlegge individuell fremgang i forhold til barnets egne prestasjoner."

"Oppover i skolealder møter barnet et stadig mer komplisert språk både i undervisningen og i skolebøkene. Da er det viktig at de har solide grunnleggende begreper for å forstå og selv formidle fagstoff til medelever."

skap om hvilken pappa det er snakk om for å kunne få tak i han. Barn og ungdom trenger et godt og nyansert ordforråd for å bruke språket til å delta i diskusjoner, til læring og problemløsning.

Utvikling av mer avanserte språkferdigheter kan stimuleres ved at voksne

- Snakker om det som ikke er til stede og sikrer seg at barnet forstår.
- Lytter nøye når barn og unge forteller om sine opplevelser og spør om noe er uklart. På den måten kan barn og unge bli hjulpet til å forstå at hun eller han må forklare mer eller på en annen måte.
- Hjelper barn med begrepsutviklingen ved å beskrive gjenstander ut fra størrelse, form, overflatestruktur, vekt og funksjon, ikke bare ut fra det barnet sanser. "*Mobiltelefonen er liten, mindre enn den andre telefonen.*" Å beskrive ord gjennom å rette søkelyset mot likheter og forskjeller vil også øke og abstrahere begrepskunnskapen
- Legger til rette for at barn skal registrere at ord hører sammen, "*brille og flaske hører sammen fordi de er laget av glass.*"
- Hjelper dem til å danne overbegreper, som at "*bil, buss og scooter er transportmidler.*"
- Leser bøker og oppmuntrer barnet til selv å lese, men fortsetter med felles leseopplevelser selv om barnet har lært å lese. Bruk også lydbøker.
- Lar skriftspråket bli funksjonelt. Skriver beskjeder og oppmuntrer til svar.
- Støtter barnets leseforståelse ved å snakke om hva teksten handler om og de vanskelige ord som måtte forekomme.

Oppover i skolealder møter barnet et stadig mer komplisert språk både i undervisningen og i skolebøkene. Da er det viktig at de har solide grunnleggende begreper for å forstå og selv formidle fagstoff til medelever. Når foreldre snakker med barna sine om hva som skjer rundt dem, om det som står i avisene og det de ser på TV, får de varierte kunnskaper som er nyttige for språk- og kunnskapsutviklingen.

Tenk på eget språk

Foreldre er viktige språklige forbilder for sine barn. Derfor må man være oppmerksomme på hvordan man snakker med sine barn. Spesielt i den første perioden med utvikling av et andre morsmål bør foreldre

- Snakke litt saktere enn vanlig.
- Snakke "voksent riktig" med et enkelt og konkret ordforråd og korte setninger.
- Gjenta det barn sier på en mer korrekt måte, ikke påpeke "feil".

- Ikke stille for mange spørsmål.
- Slippe barnet til og ikke bare snakke selv.
- Lytte til hva barnet sier og ikke avbryte.

Hvem kan hjelpe?

Hvis foreldre er usikre på om barnet deres utvikler språket som forventet, kan de ta kontakt med helsesøster, barnehagen, skolen eller pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT). I første omgang bør det tas initiativ til å kartlegge barnets hørsel for å fastslå at problemet ikke henger sammen med noen form for hørselshemming. Om barnet har eller har hatt mellomørebetennelse bør foreldre informere om det siden mellomørebetennelser fører til nedsatt hørsel. Da vil ikke barnet oppfatte hva som sies og vil streve både med å oppfatte og å tolke lydklanger, og dermed få problemer med å utvikle språket og med å uttale språklyder.

Foreldrene kan også kontakte personalet i barnehagen eller skolen for å drøfte barnets språkmestring med dem. Om barnets førskolelærer eller lærer vil ta kontakt med PPT fordi de mener at barnets språklige fungering bør utredes nærmere, må de ha foreldrenes samtykke. Foreldrene kan selv ta direkte kontakt med PPT, som finnes i alle kommuner, uten å gå veien om barnehage eller skole. Noen foreldre ønsker direkte kontakt med en logoped. Logopeder er vanligvis ansatt i PPT-tjenesten og noen ganger som kommunal logoped. Enkelte steder finnes det også privatpraktiserende logopeder.

Viktig å tenke på i barnehagen

Siden man ikke kan vite hvorvidt et barn kommer til å streve med språket eller ikke, må personalet i barnhagen være oppmerksomme på at adopterte barn kan få språklige problemer og legge til rette aktiviteter som kan bidra til å forebygge det. Det som er beskrevet over om utvikling av ordforråd, registrering av hva barn forstår og hvordan de bruker språket, må også barnehagen ta hensyn til. Det bør imidlertid understrekes at:

- Personalet må være klar over at adopterte barn kan ha opplevd vanskelige første levemåneder og -år og at det tar tid å opparbeide trygghet og fillit.
- Språkfasadene blander. Ikke tro at barn forstår ord og setninger selv om de gjør hva den voksne sier.
- Det bør arbeides bevisst med utvikling av ordforråd og etter hvert legges vekt på overbegreper, tids- og retningsord og abstrakte begreper.
- Bøker og lesing bør brukes bevisst.

"Foreldrene kan selv ta direkte kontakt med PPT, som finnes i alle kommuner, uten å gå veien om barnehage eller skole."

"Fra barn er 2 ½ år får språket større og større betydning i leken, både i alene- og samlek. For å fremme en positiv språkutvikling bør man i barnehagen også fokusere på jevnaldningskontakt og sosialt samspill i lek."

- Personalet bør bruke samme ord på et begrep. Om *hand* er det som brukes i dialekten der barnet bor, bør alle, særlig i starten, bruke dette ordet og ikke i tillegg hånd, lanke og neve. Dette kan selvsagt nyanseres etter hvert som barnet utvikler språket og det viser seg at hun eller han ikke strever med språket.

Fra barn er 2 ½ år får språket større og større betydning i leken, både i alene- og samlek. For å fremme en positiv språkutvikling bør man i barnehagen også fokusere på jevnaldningskontakt og sosialt samspill i lek. Noen adopterte barn kan bli holdt utenfor leken fordi de ikke har et godt nok språk til å delta. Andre barn kan bli utålmodige og ikke ha tid til å vente på at de får sagt det de ønsker. Barnehagen bør da vurdere å dele barna inn i mindre grupper slik at det adopterte barnet får færre barn å forholde seg til, særlig om det ikke har gått lang tid etter adopsjonen. Personalet kan også delta i rollelek og hjelpe barnet både til å komme inn i leken og i selve lekesituasjonen. Det kan også være et virkemiddel å forberede barnet på enkelte leker ved å forklare lekereglene og i noen tilfelle selv delta fra starten av. Slike aktiviteter er avhengig av hvor gammelt barnet er. Det mest sentrale er at man ser språklig stimulering i et vidt perspektiv og prøver å bli bevisst ulike aktiviteter som kan fremme en positiv utvikling.

Foreldre har opplevd at barnehagen har bagatellisert deres bekymring for barnets språkutvikling. Kommentarer om at barnet må få mer tid og at språket nok kommer eller at foreldrene ikke må forvente for mye, barnet har vært i Norge så kort tid og er jo så flink til å kommunisere, har gjort foreldre noe usikre på egne observasjoner. Personalet i barnehagen må være lydhøre overfor foreldre som uttrykker bekymring for barnets språk. Det er hensiktsmessig å benytte kartleggingsmateriell som for eksempel TRAS (Tidlig Registrering av Språkutvikling) for å konkretisere hva barnet mestrer og ikke mestrer språklig og deretter bruke dette i veiledning av foreldrene.

Viktig å tenke på i skolen

Ved skolestart har norsk blitt morsmålet til de fleste adopterte barn, og skolen forventer vanligvis at de er på samme språknivå som norskfødte skolebegynnere. Adopterte barn har imidlertid ikke hatt like lang tid som sine jevnaldrende til å tilegne seg språket. Selv om de fleste har et velfungerende og aldersadekvat språk når de begynner på skolen, vil enkelte kunne streve med språkforståelsen og ha "hull" i ordforrådet. Vansker med språkforståelsen er ikke alltid like åpenbare fordi forståelsen kan variere, noen ganger ser det ut til at eleven har en adekvat språkforståelse og andre ganger ikke. Da er det ikke uvanlig at læreren antar at eleven egentlig har en bra språkforståelse og at misforståelser

skyldes uoppmerksomhet eller mangel på konsentrasjon. Antagelsen om at det ikke er språket, men utenforliggende forhold som er problemet, kan bli forsterket om eleven bruker ord og uttrykk korrekt. Elevers språkforståelse kan imidlertid variere med språklig og innholdsmessig kompleksitet, særlig når det stilles krav til abstrakt og nyansert ordkunnskap som ikke bygger på egne erfaringer. På samme måte som andre elever, er ikke adopterte barn og unge uten kunnskap om nye ord de møter. Forståelsen kan imidlertid noen ganger være marginal fordi den bygger på konkret tolkning av ord, som når *barskog* forstås som *naken skog*. Barna som strever med språkforståelsen vil både kunne få vansker med lese- og skriveopplæring og med læring mer generelt.

For noen adopterte barn kan språkvanskene først vise seg når de begynner på skolen og skal bruke språket som tanke- og læringsverktøy. Språket som redskap er helt sentralt i skolealder. Språket alene skal formidle mening, og barna får ikke lenger samme støtte i situasjon og kroppsspråk, slik som i førskolealder. Et godt talespråk er også grunnlaget for å lære og for å utvikle god lese- og skriveferdighet. Om adopterte barn har vansker i lesing og skriving er det ikke nødvendigvis fordi de har spesifikke lese- og skrivevansker. Problemer med språkforståelse vil for mange av dem være en snublekant når de skal lære en ny måte å bruke språket på. De kan være gode til å lese teknisk, men har ikke god nok begrepskunnskap til å forstå hva de leser. Dette skiller seg fra hva norskfødte elever med lese- og skrivevansker vanligvis strever med. For dem er avkodningen eller den tekniske lesingen bøygen. I tillegg til vansker med leseforståelsen kan enkelte adopterte elever streve mer enn forventet med å skape tekster, og med å skrive selvstendig. Rettskriving mestres og tekstskaping er komplisert. Når dette er sagt, vil man selvfølgelig også finne spesifikke lese- og skrivevansker hos adopterte elever, men skolen må være oppmerksom på at alle skriftspråksvansker ikke må behandles på samme måte.

Fordi adopterte elever kan streve med skolespråket og skriftspråket på en litt annen måte enn sine norskfødte klassekamerater, er det grunn til å arbeide mer med deres muntlige språk enn hva som er vanlig. Da bør tiltakene ta høyde for å

- Ikke tolke elevenes språkforståelse ut fra hvordan de bruker språket.
- Sikre seg at 1. klasseelevene forstår ord som brukes mye i undervisningen, så som *bokstav*, *lyd*, *setning*, *ord*, *først*, *sist* og så videre.
- Arbeide med språklig bevissthet
- Utvikle ordforrådet, gjennom at elevene skal definere ord og begreper, og ordne dem i kategorier. De bør kunne bruke overbe-

"Fordi adopterte elever kan streve med skolespråket og skriftspråket på en litt annen måte enn sine norskfødte klassekamerater, er det grunn til å arbeide mer med deres muntlige språk enn hva som er vanlig."

"Å tilegne seg et språk er samspill, ikke bare stimulering. Det er utforskning, latter og lek. Når vi voksne skal legge til rette for at våre barn skal utvikle språket på en best mulig måte, må vi ikke glemme gleden ved å bruke språket."

grep i sine ordforklaringer særlig når de nærmer seg ungdomsalder. Da skal de kunne bruke språket løst fra hva de sanser og hvilken funksjon ulike gjenstander har.

- Sjekke leseforståelse ved å spørre "Hva er det du forstår?", ikke bare "Forstår du?"
- Fokuserer på om eleven har gode nok begreper til å forstå tekster og arbeide med forforståelse i lesing ved å snakke om vanskelige ord og uttrykk i teksten.
- Skrive prosessorientert. La elevene fortelle hva de vil skrive om før de selv skal skrive en tekst. Arbeide med og kommentere flere utkast fram til det ferdige resultatet.
- Arbeide med elevenes konsentrasjon siden dårlig oppmerksomhetskontroll gjør barn sårbare i læringssituasjoner.
- Være opptatt av sammenhengen mellom språklig og sosial mestring og at adopterte barn kan falle utenfor det sosiale samspillet hvis deres språkkunnskaper ikke er gode

Forskning viser at foreldre til adopterte elever er ressurssterke og kunnskapsrike. De er mer interesserte og engasjerte i sine barns skolegang enn hva gjennomsnittsforeldrene er. De har også mer kunnskap om adopsjon enn personalet på de fleste skoler har, blant annet fordi de deltar på mange kurs og følger med i aktuell faglitteratur. Et godt samarbeid med foreldre er en ressurs for skolen.

Avslutning

Å tilegne seg et språk er samspill, ikke bare stimulering. Det er utforskning, latter og lek. Når vi voksne skal legge til rette for at våre barn skal utvikle språket på en best mulig måte, må vi ikke glemme gleden ved å bruke språket. Gleden ved den nye kunnskapen barn får når de finner ut hva ting heter. Gleden ved å bruke språket, i å utforske omgivelser og til å kunne formidle egne synspunkter og meninger. Sist, men ikke minst, gleden ved at språket hjelper oss til å bygge bro til andre mennesker.

LITTERATUR

Dalen, M. & Rygvold, A.L. (1999). **Hvordan går det på skolen? En analyse av utenlandsadopterte elevers skolekompetanse.** Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.

Dalen, M. & Rygvold, A.L. (2004). **Barn adoptert fra Kina – i familien og på skolen.** Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.

Dalen, M. & Rygvold, A.L. (2004). **Internasjonale adopsjoner i Norge I:** Befring, E og Tangen, R (red.) *Spesialpedagogikk.* Oslo: Cappelen akademisk forlag

De Geer, B (1992): **Internationally Adopted Children in Communication. A Developmental Study.** Doktoravhandling. Lund; Department of Linguistics, Lund University

Glennen, S. & Masters, M.G. (2002). **Typical and Atypical Language Development in Infants and Toddlers Adopted from Eastern Europe.** *American Journal of Speech and Language Therapy, Vol 11:* 417-433.

Hene, B (1987): **De utlandska adoptivbarnen och deras språkutveckling.** Sprins rapport 36. Göteborg; Institutionen för Lingvistik, Göteborgs Universitet

Hene, B. (1993). **Utländsadopterade barns och svenska barns ordförståelse. En jämförelse av barn i åldern 10-12 år.** SPRINS-rapport nr. 41. Göteborg: Göteborg; Institutionen för Lingvistik, University of Gothenburg

Lyngstøl, S (1994): **Utenlandsadopterte 5-åringers språk. En kartlegging av språklig nivå.** Hovedoppgave. Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo

Roberts J. A., Pollock, K. E., Krakow, R (2005). **Continued Catch-Up and Language Delay in Children Adopted from China.** *Seminars in Speech and Language, Vol 26,* no 1:76-85

Rygvold, A-L (1999): **«Jeg ønsker meg sko med hengelås til bursda'n».** I: Dalen, M., Rygvold, A-L. og Tangen, R. (red); *Mangfold og samspill.* Oslo; Universitetsforlaget

Rygvold, A-L. (1999). **“Better or Worse?” Intercountry adopted children's language.** I: Rygvold, A-L., Dalen, M. & Sætersdal, B. (eds.), *Mine - yours - ours and their. Adoption, changing kinship and family patterns* (Chapter 10, 221-229). Report from International Conference, Oslo, June 1999.

Internasjonal adopsjon i Norge

Vi er tre samarbeidende organisasjoner som har norske myndigheters tillatelse til å formidle adopsjon fra utlandet:

Adopsjonsforum
InorAdopt
Verdens Barn

Organisasjonenes arbeid er basert på medlemskap. For å kunne adoptere gjennom en av organisasjonene må man være medlem.

I tillegg må man registrere seg som adopsjonssøker i den aktuelle organisasjonen.

Vårt hovedmål er å drive adopsjonsformidling. Vi driver også hjelpeprosjekter i landene barna kommer fra.

Vi slutter oss til de prinsipper som er nedfelt i FN's Barnekonvensjon, FN's Erklæring om adopsjon og oppfostring, samt Haagkonvensjonen om internasjonal adopsjon. Organisasjonene arbeider i tråd med gjeldende lover og regler både i Norge og de aktuelle opprinnelseslandene.

Vi driver også med informasjonsvirksomhet, og fungerer som interesseorganisasjoner for adopterte barn og deres foreldre. Det fokuseres på adoptivfamiliens rettigheter. Organisasjonene har i tillegg kulturtilbud knyttet til landene barna kommer fra.

Vi tilbyr veiledning til familier som allerede har adoptert, og yter bistand til unge adopterte som ønsker å søke etter sitt biologisk opphav. Organisasjonene samarbeider også med de adopterte ungdommenes egne organisasjoner.

Temaheftet om Adopterte barn og språk er utarbeidet for de tre adopsjonsorganisasjonene i Norge av Amanuensis Anne Lise Rygvold, Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.

Temaheftet er utgitt med økonomisk støtte fra Barne- og likestillingsdepartementet. Utgivelsesår 2006. Tidligere utgitt i serien: Adoptivbarn i barnehagen (2004), Adopterte barns bakgrunn (2005). Adopterte barn i skolen (2006).

Heftene kan bestilles eller lastes ned fra adopsjonsorganisasjonenes hjemmesider.

Dette heftet handler om barn adoptert fra utlandet og deres språkutvikling. Heftet gir en kort innføring i generell språkutvikling. Deretter ser man på hva som kan være spesielt for barn som får et nytt morsmål, slik barn som blir adoptert til Norge får. De fleste adopterte barn utvikler sitt nye morsmål uten særlige problemer, men noen barn møter utfordringer foreldre, pedagoger og andre som har kontakt med barnet kan være oppmerksomme på og hjelpe barnet med. Det vil alltid være en fare for å stigmatisere adopterte barn når man fokuserer særskilt på dem. Men uten kunnskap og informasjon kan reelle utfordringer lett avvises eller oversees.

Adopsjonsforum

